

راهکارهایی برای مدیریت پدیده کودک کار

نان‌آوران کوچکی

که در آتش آسیب‌های اجتماعی می‌سوزند

■ **مهدی نیک‌ضمیر**

«کودک کار» کلمه‌ای که مدت‌هاست همپان اذهان، افکار و توجه برخی مسئولان و نهادهای مختلف اجتماعی است. کودک به معنای نسلی معصوم که به جای کودکی وارد چرخه‌ای شده که آسیب‌پذیری، حداقل آن است. نسلی که به جای مهارت‌آموزی برای آماجگی جهت ظهور و حضور در جامعه به عنوان عنصری اثربخش و سرمایه اجتماعی، معلول آسیب‌هایی شده‌اند که هم خود و هم جامعه را با معضلاتی روبه‌رو ساخته‌اند. و اما کار، نه به معنای مضائق‌البه که ارتزاقی برای آن کودکی است که به شغل کاذبی روی آورده، اما در قالب باند‌های سودجویی، معصومیت، سادگی و انقیاد، کودکان را محملی برای سوداندوزی‌های خود به کار می‌گیرند تا علاوه بر گسترش باند خود چرخه این آسیب اجتماعی را فربه‌تر و عمیق‌تر سازند.

کودکان کار و خیابانی همه از یک جنس نیستند؛ مسئله کودکان کار را باید در چند سطح مورد بررسی قرار داد. یک سطح کودکانی هستند که والدین مهاجر غیرقانونی دارند که متأسفانه این کودکان اوراق هویتی هم ندارند و استعداد بیشتری در آسیب‌پذیری دارند. سطح دوم اما کودکانی هستند که پدران آنها مهاجر یا مهاجر غیرقانونی و مادرشان ایرانی هستند. سطح سوم نیز کودکانی هستند که والدین آنها ایرانی‌اند و در واقع درصد کمتری از کودکان کار را تشکیل می‌دهند.شرایط این کودکان نسبت به سطح دوم بهتر است. این کودکان کار جهت تأمین معیشت خانواده به دلیل فقر اجبار به کار دارند و سطح چهارم متأسفانه کودکانی هستند

که در باند‌ها به کار گرفته می‌شوند.

اینکه این کودکان «تغذیه نامناسب دارند»، «محرور از سوادآموزی‌اند»، «شرایط اقتصادی نامناسبی دارند» و «خانواده به معنای تام و کامل ندارند» بخشی از ماجراست. اما اینکه آسیب‌های جدی‌تری همچون «اعتیاد»، «زاد جنسی» و «بیماری‌های عفونی مانند ایدز و هپاتیت» این کودکان را تهدید می‌کند نگران‌کننده است و

تلنگر

بی توجهی مسئولان به زیر پوست شهر

کودکان خیابانی را می‌بینیم، کودکان کار را نه!

دست‌هایش پینه‌بسته و چشم‌هایش در ته کاسه‌اش دو دو می‌زند. تنها چیزی که نشان می‌دهد با یک کودک مواجه‌شیم قد و قامت کوچک‌اوست؛ قامتی که اگر خوب نگاه کنی می‌بینی مانند پیرمردی خمیده شده‌است. چهره تکیده‌اش را از کار کردن در کارگاه‌های زیرزمینی بدون دستمزد کافی، بدون تغذیه مناسب و بدون هیچ عزت و احترامی خیر می‌دهد. کیودی گوشه چشمش حکایت از آن دارد که در کنار سختی و رنج کشیدن بار زندگی و تحمل بدترین شرایط کاری، هر از چند گاهی باید کارش با اعمال شاقه همراه باشد و جای ضرب‌مشت و لگد سر کارگر کارگاه یا شاید هم پدری که گوشه خانه پای منقل و وافورش چمباتمه زده و او را بسرای درآوردن خرج آب و نان و موادش به کار کردن در شرایط سخت وادار می‌کند را می‌توان در صورت و بدنش به روشنی مشاهده کرد.

رنج‌های فراوانی که قدش را بلند نکرده، اما در ۱۲،۱۰ سالگی از یک مرد ساخته است. با تمام اینها و اامثال او هدف طرح ساماندهی کودکان کار نیستند؛ چون او یک کودک کار است نه خیابانی و طرح‌های جذب و ساماندهی، اغلب کودکان خیابانی را هدف قرار می‌دهند!

چرایی ماجرا هم روشن است. او و کودکان دیگری که مانند او در کارگاه‌های زیرزمینی

آسیب‌های اجتماعی

آسیب‌های اجتماعی ۸۸۴۹۸۷۱

گفت‌وگو
زهرا چذری

بررسی چالش کودکان کار و خیابان در گفت‌وگو با حبیب‌الله مسعودی فرید معاون اجتماعی سازمان بهزیستی

دستگاه‌های مسئول «کودکان کار» پای کار نیستند

اجاره کردن کودکان برای کار مصداق برده‌داری است

که خیلی از دستگاه‌ها موظفند به آن رنگ حقیقت بزنند. با اینکه آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابانی از سال ۸۴ مسئولیت دستگاه‌های مختلف را در این زمینه احصا کرده است، اما پس از سپری شدن حدود ۱۴سال از این مصوبه و به نوجوانی رسیدن این طرح بسیاری از کودکان خیابانی در خیابان‌های شهرهای بزرگ و پایتخت قد کشیدند و بزرگ شدند تا چالش‌های آنها هم بزرگ شود و برخی‌هایشان به نقطه کانونی آسیب‌های اجتماعی تبدیل شوند، اما آیین‌نامه ساماندهی آنها اجرایی نشد. جمعیت این کودکان همچنان رو به افزایش است و آسیب‌هایشان زیر پوست شهر تزریق می‌شود، اما چرا طرح‌های ساماندهی کودکان کار و خیابانی هیچ وقت موفق نبوده است؟ برای پاسخ به این سؤال سراغ دکتر حبیب‌الله مسعودی فرید، معاون اجتماعی سازمان بهزیستی کشور رفته و با وی به گفت‌وگو نشستیم.

د

ما قوانین متعددی درباره ساماندهی کودکان کار داریم. نخستین و اصلی‌ترین این قوانین آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابانی مصوب سال ۸۴ است که مسئولیت تمام سازمان‌ها در حوزه ساماندهی کودکان کار و خیابانی را مشخص کرده است. علاوه بر این در بنید هماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه تأکید شده است سازمان بهزیستی مسئولیت دارد برای جمع‌آوری کودکان کار و خیابانی با همکاری سایر دستگاه‌ها اقدامات لازم را انجام دهد. شورای اجتماعی کشور هم در سال ۹۳ مصوبه‌ای در همین خصوص دارد

در سال ۹۳ مصوبه‌ای در همین خصوص دارد

می‌دهیم کمیته امداد هم می‌تواند از این خانواده‌ها داشته باشد، اما ماوردی داریم که خانواده مدعی می‌شود که فرزندش روزی ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومان کار می‌کند و شما باید این پول را به ما بدهید! این در حالی است که خیلی‌ها با پولی بسیار کمتر از این کار می‌کنند. بسیاری از خانواده‌ها هم هستند که با وجود گذران سخت زندگی، فرزندانشان را برای کار به خیابان نمی‌فرستند. ما طبق همان چارچوب و قوانینی که سازمان اجازه می‌دهد حمایت‌هایمان را انجام می‌دهیم.

برای کودکان غیر ایرانی چه می‌کنید؟

برای این کودکان وزارت کشور و فرمانداری پروتکلی را طراحی کرده است که ببینند آیا کودک و خانواده‌اش پاسپورت یا ویزا دارند؟ آیا غیرقانونی آمده‌اند؟ آیا این بچه‌ها کسی را دارند؟ در حال حاضر ما کودکانی داریم که هیچ کس را ندارند. کودکانی که خانواده دارند به خانواده تحویل شده و از آنها تمهید گرفته می‌شود. برخی با خانواده رد مرز می‌شوند و برای برخی دیگر با سفارت یا نهادهای بین‌المللی تماس می‌گیرند و به حسب شرایط کودک و با عنایت به کنوانسیون‌ها تصمیم‌گیری می‌شود. آنها‌یی که خانواده ندارند در تعیین تکلیف در مراکز دوستدار کودک ما می‌مانند.

طبیعی است که انتظار نمی‌رود در آمد این کودکان از سوی خانواده‌هایشان به آنها داده شود، اما آیا این حمایت‌ها در حد تأمین هزینه تحصیلمان است؟

بله، ما همان چارچوبی را که برای همه افراد تحت پوششمان در نظر می‌گیریم برای این افراد هم در نظر می‌گیریم. در مواردی که اثبات شود سر پرست و خانواده این کودکان صلاحیت نگهداری از آنها را ندارند و با بازگرداندن کودک به خانواده دوباره او را به خیابان می‌فرستند یا مورد آزار قرار می‌دهند، چه می‌کنید؟

ما موارد اورژانسی را در مراکزمان پذیرش می‌کنیم. به طور نمونه چند هفته قبل چند کودک افغانستانی داشتیم که بعد از تحویل به خانواده دوباره به مأموران جذب مادر خودروهای ون مراجعه کردند و از سووی پدر و عمو مورد ضرب و شتم شدید را گرفتند بودند. ما این بچه‌ها را به مراکز بهزیستی فرستادیم، زیرا خانواده‌هایشان صلاحیت نگهداری از آنها را نداشتند. البته باید هماهنگی‌های بین بخشی‌مان را بیشتر کنیم و لازم است به طور نمونه سیاست‌های مهاجرتی‌مان مورد بازبینی قرار گیرد تا به این راحتی این افراد وارد کشور نشوند و برای خودشان و جامعه ما چالش درست نکنند.

آقای دکتر! یکی از موضوعاتی که در طرح‌های جمع‌آوری و ساماندهی کودکان کار و خیابانی با آن مواجه هستیم این است که به طور مثال ما این کودکان را سر چهارراه کمتری می‌بینیم اما در مترو زیاد می‌شوند. برای یک ساماندهی همه‌جانبه چه برنامه‌ای دارید؟

کار کودکان یک پدیده منقطع است. همانطور که اشاره داشتید جمع‌آوری کودکان از سطح خیابان ممکن است آنها را به داخل مترو بکشاند. یا بخشی بروند در رستوران‌های اطراف فرحزاد کارگر شوند و گروهی دیگر به زباله‌گردی روی بیابورند. ما همه این کودکان را باید تحت پوشش قرار دهیم. فاز بعدی کار ما کودکان زباله‌گرد هستند و با شهرداری تعاملات لازم را در این باره انجام داده‌ایم، اما پاشنه آشیل ما برای موفقیت همکاری بین بخشی و استمرار کار است.

و کلام آخر؟

ما اعتقاد داریم هیچ کودک ایرانی یا غیر ایرانی نباید در خیابان باشد و بودن کودکان در خیابان از مصادیق کودک آزاری است و بچه‌ها در خیابان در معرض آسیب‌های جدی قرار دارند. طبق قوانین کشور ما کار کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع است و کار بالای ۱۵ سال هم مشروط به کار شایسته کودک است، اما برای رسیدن به این مسئله نیاز به همکاری همه دستگاه‌های مسئول است.

که خیلی از دستگاه‌ها موظفند به آن رنگ حقیقت بزنند. با اینکه آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابانی از سال ۸۴ مسئولیت دستگاه‌های مختلف را در این زمینه احصا کرده است، اما پس از سپری شدن حدود ۱۴سال از این مصوبه و به نوجوانی رسیدن این طرح بسیاری از کودکان خیابانی در خیابان‌های شهرهای بزرگ و پایتخت قد کشیدند و بزرگ شدند تا چالش‌های آنها هم بزرگ شود و برخی‌هایشان به نقطه کانونی آسیب‌های اجتماعی تبدیل شوند، اما آیین‌نامه ساماندهی آنها اجرایی نشد. جمعیت این کودکان همچنان رو به افزایش است و آسیب‌هایشان زیر پوست شهر تزریق می‌شود، اما چرا طرح‌های ساماندهی کودکان کار و خیابانی هیچ وقت موفق نبوده است؟ برای پاسخ به این سؤال سراغ دکتر حبیب‌الله مسعودی فرید، معاون اجتماعی سازمان بهزیستی کشور رفته و با وی به گفت‌وگو نشستیم.

پیدا می‌شود. گروه دیگر کسانی هستند که از کار این کودکان سوءاستفاده می‌کنند و با اجاره این بچه‌ها از خانواده‌ها مبلغ ناچیزی به آنها می‌دهند و بقیه را برای خودشان بر می‌دارند. این کار را اگر بردگی کودکان بنامیم حرف غرافی نیست و عمل در این باند‌ها به عنوان برده از کودکان خیابانی استفاده می‌کنند. این مسائل تداوم کار را ضروری می‌سازد. در آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابانی هم تأکید شده است بهزیستی با همکاری سازمان‌های مردم‌نهاد و شهرداری و حمایت‌ناجا باید نسبت به جذب و جمع‌آوری کودکان اقدام کند. به همین منظور با چند سازمان مردم‌نهاد و شهرداری هماهنگی‌های لازم صورت گرفته و اعتباراتی برای این موضوع اختصاص داده شده است. ما طبق آیین‌نامه فرآیند کار را به این صورت طراحی کرده‌ایم که با همراهی سازمان‌های مردم‌نهاد غیردولتی کار جذب کودکان در مناطق بیست و دوگانه تهران انجام شود.

آقای دکتر فرید! فیلم‌هایی در فضای مجازی منتشر شده است که نشان می‌دهد با برخی از این کودکان برخورد‌های تند و خشن صورت می‌گیرد، در حالی که این کودکان کار و خیابانی هستند. اگر چه ساماندهی آنها امری ضروری است، اما باید کرامتشان حفظ شود. برای این مسئله چه برنامه‌ای دارید؟

همه مأموران جذب کودک کار و خیابانی مددکار اجتماعی و روانشناس هستند و جایی که مسئول جذب کودکان شده یکی از

د

آنچه موجب شده است در زمینه ساماندهی کودکان کار و خیابانی موفق عمل نکنیم، این است که همه دستگاه‌هایی که مطابق آیین‌نامه ساماندهی در این حوزه مسئولیت دارند، با یک پای کار بیایند و لی نیامده‌اند. این مثل یک زنجیره هر دستگاهی که کارش را به درستی انجام ندهد سبکبال و فرآیند کار کامل نمی‌شود. علاوه بر لزوم حضور و ایفای نقش همه دستگاه‌ها در این حوزه باید کار تداوم داشته باشد. از سوی دیگر باید توجه داشت سیمای آسیب‌های اجتماعی به طور دائم در حال تغییر است و ما باید راهکارهایمان را به روز کنیم.

۱۱سازمان متولی ساماندهی کودکان کار هستند، اما در مواجهه با عملکرد سازمان‌های متولی این امر از جمله بهزیستی با سیاستی کج‌دار و مریز مواجهیم و کار ساماندهی این بچه‌ها به‌طور مقطعی انجام می‌گیرد و بعد از مدتی باز به فراموشی سپرده می‌شود. از سووی دیگر سال‌هاست طرح ساماندهی کودکان کار و خیابانی انجام می‌شود، اما تصویری که همه روزه از حضور این بچه‌ها در سطح شهر می‌بینیم گویای آن است که این طرح‌ها موفق نبوده است. با توجه به اینکه سازمان شما یکی از متولیان این کار است دلیل عدم موفقیت طرح ساماندهی کودکان کار و خیابانی را چه می‌دانید؟

آنچه موجب شده است در زمینه ساماندهی کودکان کار و خیابانی موفق عمل نکنیم، این است که همه دستگاه‌هایی که مطابق آیین‌نامه ساماندهی در این حوزه مسئولیت دارند، با یک پای کار بیایند ولی نیامده‌اند. این مثل یک زنجیره و فرآیند خدمت می‌ماند. در این زنجیره هر دستگاهی که کارش را به درستی انجام ندهد سبکبال و فرآیند کار کامل نمی‌شود. علاوه بر لزوم حضور و ایفای نقش همه دستگاه‌ها در این حوزه باید کار تداوم داشته باشد. از سوی دیگر باید توجه داشت سیمای آسیب‌های اجتماعی به طور دائم در حال تغییر است و ما باید راهکارهایمان را به روز کنیم.

مثلاً در حوزه کودکان کار چه تغییراتی رخ داده است که نیاز به بروزسانی راهکار داشته باشد؟

سال ۸۴ که آیین‌نامه ساماندهی این بچه‌ها تصویب شد اغلب کودکان کار و خیابان ایرانی بودند، اما آخرین آمار ما از کودکانی که در طرح ساماندهی کودکان کار و خیابانی جمع‌آوری شده‌اند، نشان می‌دهد ۸۲ درصد از این کودکان غیر ایرانی‌اند.

اینجاست که اداره اتباع و وزارت کشور باید پای کار بیایند.

اما به نظر می‌رسد این کار تداوم لازم را نداشته است. دلیل این اقدامات بریده بریده و غیرمتداوم چیست؟ آیا در زمینه مواجهه با معضل ساماندهی کودکان کار خلأقانونی داریم؟

ما قوانین متعددی درباره ساماندهی کودکان کار داریم. نخستین و اصلی‌ترین این قوانین آیین‌نامه ساماندهی کودکان کار و خیابانی مصوب سال ۸۴ است که مسئولیت تمام سازمان‌ها در حوزه ساماندهی کودکان کار و خیابانی را مشخص کرده است. علاوه بر این در بند هماده ۸۰ قانون برنامه ششم توسعه تأکید شده است سازمان بهزیستی مسئولیت دارد برای جمع‌آوری کودکان کار و خیابانی با همکاری سایر دستگاه‌ها اقدامات لازم را انجام دهد. شورای اجتماعی کشور هم در سال ۹۳ مصوبه‌ای در همین خصوص دارد و به خصوص برای تهران تعیین کرده است دستگاه‌های مختلف باید چه کار کنند و جایگاه این شعورا و مصوبات آن در حد دولت و رئیس آن هم رئیس جمهور و دبیر آن وزیر کشور است. پس مادر این زمینه خلأقانونی نداریم، اما هماهنگی بین بخشی معضلی است که با آن مواجه هستیم. از سووی دیگر در مواجهه با پدیده‌های نظیر اعتیاد یا کودکان خیابانی با افراد و گروه‌هایی روبه‌رو هستیم که از این پدیده سود می‌برند.

چه کسانی ممکن است از پدیده کودکان خیابانی سود ببرند و برای شما کار شکنی کنند؟

اینها چند دسته هستند. یکی از این گروه‌ها قاچاقچیان کودک هستند که از این کودکان پول می‌گیرند و آنها را از مرز رد می‌کنند و به تهران یا کلاتشهر‌ها می‌آورند. اینها وقتی ببینند ما کار ساماندهی کودکان را به‌طور موفق انجام می‌دهیم مدتی به حاشیه می‌روند و دوباره با آرام شدن اوضاع سر و کله‌شان